OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO ELEANOR SHARPSTON przedstawiona w dniu 17 grudnia 2009 r.[1]

1. W 1859 r. Jean-François Millet ukończył i sprzedał swój słynny obraz „Angelus". Wiele lat po jego śmierci, w czasie gdy jego rodzina, podobnie jak wiele innych rodzin, które odczuły skutki pierwszej wojny światowej, była w ciężkiej sytuacji materialnej, obraz zmienił właściciela, przy czym został nabyty po cenie, która znacznie wzbogaciła zbywcę. Mówi się, że to kontrast między tymi dwiema sytuacjami skłonił ustawodawcę francuskiego do wprowadzenia w 1920 r. „droit de suite", czyli prawa do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży, zgodnie z którym kolejne sprzedaże dzieł sztuki rodzą obowiązek zapłaty honorariów autorskich na rzecz autora lub jego spadkobierców[2].

2. Prawo to zostało następnie przejęte przez inne systemy prawne. Zostało ono wprowadzone do konwencji berneńskiej w 1948 r.[3] jako prawo opcjonalne i stało się obowiązkowe w Unii Europejskiej na mocy dyrektywy 2001/84/WE (zwanej dalej „dyrektywą")[4]. Choć zasada jest jednolita, a stawki zostały zharmonizowane, państwom członkowskim przysługuje swoboda uznania w kilku aspektach.

3. W obecnym stanie prawa francuskiego po śmierci autora dzieła krąg osób uprawnionych do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży jest ograniczony do ustawowych spadkobierców autora, z wyłączeniem spadkobierców i zapisobierców testamentowych.

4. Artysta Salvador Dalí[5] zmarł w 1989 r., pozostawiając w testamencie wszystkie prawa własności intelektualnej państwu hiszpańskiemu. Gdyby zmarł on, nie pozostawiając testamentu, prawa te przeszłyby na licznych spadkobierców w linii bocznej.

1 — Język oryginału: angielski.

2 — Zobacz oświadczenie ministra kultury i informacji we francuskim Zgromadzeniu Narodowym w dniu 16 marca 2006 r. (http://www.assemblee-nationale.fr/12/cri/2005-2006/20060175.asp).

3 — Konwencja berneńska z dnia 9 września 1886 r. o ochronie dzieł literackich i artystycznych, zrewidowania w szczególności w Brukseli w dniu 26 czerwca 1948 r. Wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej są stronami tej konwencji.

4 — Dyrektywa 2001/84/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 września 2001 r. w sprawie prawa autora do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży oryginalnego egzemplarza dzieła sztuki (Dz.U. L 272, s. 32). Choć termin „droit de suite" jest powszechnie używany w języku angielskim, w szczególności w angielskiej wersji konwencji berneńskiej, będę jednak posługiwać się dalej terminem „prawo do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży" użytym w dyrektywie.

5 — Interesujące jest, że Dalí był pod głębokim wpływem dzieła „Angelus" i w 1963 r. opublikował obszerną „paranoiczno-krytyczną" jego interpretację pod tytułem „Le mythe tragique de l'Angélus de Millet" (Tragiczny mit Angelusa Milleta).

5. Zgodnie z prawem francuskim wynagrodzenie z tytułu odsprzedaży dzieł Salvadora Dalí we Francji było pobierane w imieniu tych współspadkobierców. Doszło do sporu między hiszpańską spółką, która pobiera honoraria autorskie w imieniu państwa hiszpańskiego, reprezentowanego przez fundację powołaną przez Salvadora Dalí przed śmiercią, a francuską spółką pobierającą honoraria autorskie, która wypłaciła je jego spadkobiercom w linii bocznej.

6. W takim to kontekście tribunal de grande instance (Paryż), zwraca się z pytaniem do Trybunału, czy francuskie ograniczenie kręgu osób uprawnionych do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży do spadkobierców ustawowych jest zgodne z prawem Unii.

I — Ramy prawne

A — *Dyrektywa*

7. Motyw 1 dyrektywy stanowi, że „prawo do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży jest prawem nieprzenoszalnym i niezbywalnym", a motyw 3 dyrektyw wyjaśnia, że jego „[c]elem […] jest zapewnienie, aby autorzy plastycznych lub graficznych dzieł sztuki mieli udział w sukcesie gospodarczym swoich oryginalnych dzieł sztuki" oraz staranie o „przywróceni[e] równowagi między sytuacją gospodarczą autorów graficznych i plastycznych dzieł sztuki a sytuacją innych twórców, którzy czerpią korzyści z tytułu kolejnych eksploatacji swoich utworów".

8. Motyw 9 dyrektywy odnotowuje istniejącą wtedy sytuację, w której większość spośród ówczesnych 15 państw członkowskich przewidywała prawo do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży, choć ze znacznymi odrębnościami, w szczególności w odniesieniu do dzieł objętych jego zakresem, osób uprawnionych do otrzymywania honorariów autorskich, stosowanych stawek, transakcji, z tytułu których wypłacane jest honorarium autorskie, oraz podstawy, od której jest ono obliczane. Motyw 9 stanowi następnie, że „[s]tosowanie lub niestosowanie takiego prawa ma znaczący wpływ na konkurencyjne środowisko na rynku wewnętrznym, ponieważ istnienie lub brak obowiązku wypłacania wynagrodzenia […] z tytułu odsprzedaży jest elementem, który musi uwzględnić każda osoba, która zamierza sprzedać dzieło sztuki. Zatem prawo to jest czynnikiem, który przyczynia się do powstawania zakłóceń konkurencji i ma także wpływ na przemieszczanie się [przemieszczenie] sprzedaży we Wspólnocie".

9. Motyw 10 dyrektywy podobnie podkreśla, że „[t]akie zróżnicowanie w odniesieniu do

istnienia i zastosowania przez państwa członkowskie prawa do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży ma bezpośredni negatywny wpływ na prawidłowe funkcjonowanie rynku wewnętrznego dzieł sztuki, jak przewidziano w art. 14 traktatu", natomiast motyw 11 dyrektywy stwierdza, że harmonizacja ustawodawstw państw członkowskich w dziedzinie prawa do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży przyczyni się do urzeczywistnienia swobód nierozłącznie związanych ze wspólnym rynkiem. W związku z tym zgodnie z motywem 13 dyrektywy „[i]stniejące różnice między ustawodawstwami powinny być wyeliminowane, w przypadku gdy mają [należy wyeliminować istniejące między ustawodawstwami różnice mające] zakłócający skutek dla funkcjonowania rynku wewnętrznego oraz należy zapobiegać powstawaniu nowych różnic o takim charakterze". Troskę tę wyrażają ponownie motywy 14 i 15 dyrektywy. Zgodnie z motywem 23 dyrektywy w szczególności efektywne funkcjonowanie rynku wewnętrznego dzieł sztuki nowoczesnej i współczesnej wymaga ustalenia jednolitych stawek w możliwie jak najszerszym zakresie.

10. Jednak motyw 13 dyrektywy stanowi również, że „[n]ie ma potrzeby eliminowania lub zapobiegania powstawaniu różnic, które nie powinny naruszać [nie naruszają] funkcjonowania rynku wewnętrznego", a motyw 15, że „[n]ie jest […] niezbędne harmonizowanie każdego przepisu [wszystkich przepisów] ustawodawstw państw członkowskich dotyczących prawa do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży oraz [a] w celu pozostawienia możliwie jak najszerszego zakresu krajowego uznania wystarczające jest ograniczenie działań harmonizacyjnych do tych przepisów krajowych, które mają najbardziej bezpośredni wpływ na funkcjonowanie rynku wewnętrznego".

11. W podobnym duchu, lecz w ściślejszy sposób, motyw 27 dyrektyw stanowi: „Osoby uprawnione do otrzymywania honorariów autorskich muszą być określone z należytym uwzględnieniem zasady pomocniczości. Nie jest właściwe podejmowanie działań poprzez niniejszą dyrektywę w odniesieniu do prawa spadkowego państw członkowskich. Jednakże prawni następcy autora muszą mieć możliwość korzystania w pełni z prawa do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży po śmierci autora […]".

12. Spośród istotnych przepisów dyrektywy jej art. 1 ust. 1 wymaga, aby państwa członkowskie „ustan[owiły] prawo autora do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży oryginalnego dzieła sztuki, określone jako prawo niezbywalne, którego nie można się zrzec, nawet z góry, do otrzymania honorarium autorskiego opartego na cenie sprzedaży uzyskanej z każdej odsprzedaży dzieła, następującej po pierwszym rozporządzeniu dziełem przez autora".

13. Stawki, które mają być stosowane, są określone jednolicie w art. 4 ust. 1 dyrektywy z nieznacznymi możliwościami ich dyskrecjonalnej modyfikacji przez państwa członkowskie, przewidzianymi w art. 4 ust. 2 i 3 dyrektywy.

14. Zgodnie z art. 6 ust. 1 honorarium autorskie jest wypłacane „autorowi dzieła oraz, z zastrzeżeniem art. 8 ust. 2, prawnym następcom po jego […] śmierci” [6].

15. Artykuł 8 dyrektywy stanowi między innymi:

„1. Okres ochrony w zakresie prawa do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży [obejmuje okres życia autora i okres 70 lat, licząc od dnia jego śmierci, niezależnie od daty zgodnego z prawem podania utworu do publicznej wiadomości [7]].

2. W drodze odstępstwa od ust. 1 te państwa członkowskie, które nie stosują prawa do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży (w dniu wejścia w życie określonego w art. 13), nie są zobowiązane, przez okres trwający nie później niż do dnia 1 stycznia 2010 r., do stosowania tego prawa na korzyść osób uprawnionych po śmierci autora.

3. Państwo członkowskie, do którego ma zastosowanie ust. 2, mogą korzystać z okresu o dwa lata dłuższego od tego wymaganego w odniesieniu do stosowania prawa osób uprawnionych po śmierci autora do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży, jeżeli jest to niezbędne do umożliwienia podmiotom gospodarczym w tym państwie członkowskim stopniowego dostosowania do systemu prawa do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży, przy zachowaniu ekonomicznej żywotności [rentowności] […]”

16. Artykuł 12 dyrektywy wymaga, aby państwa członkowskie transponowały dyrektywę przed dniem 1 stycznia 2006 r., a art. 13 dyrektywy ustanawia jej datę wejścia w życie na dzień jej opublikowania w *Dzienniku Urzędowym Wspólnot Europejskich*, to znaczy na dzień 13 października 2001 r.

B — *Prawo francuskie*

17. Prawo do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży jest przewidziane w ustawodawstwie francuskim od 1920 r. [8] Właściwy przepis

6 — Na wpół politycznie poprawny język tego przepisu w wersji angielskiej wydaje się sugerować, że płeć artystów, podobnie jak aniołów, jest kwestią wątpliwą [wersja angielska tego przepisu: „The royalty provided for under Article 1 shall be payable to the author of the work and, subject to Article 8(2), after his death to those entitled under him/her”].

7 — Zobacz art. 1 ust. 1 dyrektywy Rady 93/98/EWG z dnia 29 października 1993 r. w sprawie harmonizacji czasu ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych (Dz.U. L 290, s. 9), obecnie zastąpiony przez art. 1 ust. 1 dyrektywy 2006/116/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. w sprawie czasu ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych (wersja ujednolicona) (Dz.U. L 372, s. 12).

8 — Loi frappant d'un droit au profit des artistes les ventes publiques d'objets d'art z dnia 20 maja 1920 r. (ustawa nakładająca na publiczną sprzedaż dzieł sztuki opłatę na rzecz artystów), uchylona i zastąpiona przez loi nr 57-298 sur la propriété littéraire et artistique z dnia 11 marca 1957 r. (ustawę o własności literackiej i artystycznej).

został jednak znowelizowany w 2006 r. celem dostosowania go w pełni do wymogów dyrektywy [9]. Artykuł L.122-8 Code de la propriété intellectuelle (kodeksu własności intelektualnej) stanowi zatem obecnie:

„Autorom oryginalnych, plastycznych lub graficznych dzieł sztuki, będącym obywatelami państwa członkowskiego Wspólnoty Europejskiej lub państwa strony Porozumienia o Europejskim Obszarze Gospodarczym, przysługuje prawo do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży, które jest niezbywalnym prawem do udziału w przychodach z każdej sprzedaży dzieła następującej po pierwszym rozporządzeniu dziełem przez autora bądź jego następców prawnych […]".

18. Artykuł L.123-7 stanowi z kolei:

„Po śmierci autora prawa do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży, o których mowa w art. L 122-8, będą przysługiwać jego spadkobiercom ustawowym […] z wyłączeniem spadkobierców i zapisobierców testamentowych przez okres trwającego roku kalendarzowego i następnych siedemdziesięciu lat" [10].

19. Będę określała tę definicję osób uprawnionych do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży po śmierci autora jako „kwestionowany przepis".

20. Porządek dziedziczenia przez spadkobierców jest regulowany w art. 734 i nast. francuskiego kodeksu cywilnego i obejmuje cztery kolejne kręgi. W każdym kręgu pierwszeństwo zależy od stopnia pokrewieństwa. Krewni w linii bocznej dalsi niż szóstego stopnia nie dziedziczą [11].

21. Artykuł 912 i nast. kodeksu cywilnego wyróżnia w spadku część zastrzeżoną prawem dla określonych spadkobierców i cześć, jaką można rozrządzić w testamencie. Co do zasady w drodze testamentu można rozrządzić całym spadkiem, jeśli zstępni lub małżonek z istniejącego małżeństwa (a przed 2007 r. także bezpośredni wstępni) nie przeżyli spadkodawcy. Kwestionowany przepis stanowi zatem wyjątek od tej zasady ogólnej.

9 — Loi nr 2006-961 relative au droit d'auteur et aux droits voisins dans la société de l'information z dnia 1 sierpnia 2006 r. (ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym).

10 — Przepis ten pozostał niezmieniony od chwili wydłużenia okresu zastrzeżenia prawa z 50 do 70 lat w 1997 r. Termin „successors in title" (spadkobiercy testamentowi) stanowi tu tłumaczenie francuskiego „ayants cause", który – jak można przypuszczać – ma odmienne znaczenie od „ayants droit", czyli terminu używanego w dyrektywie dla oznaczenia „those entitled under him/her" (następców prawnych), mimo że oba są często używane wymiennie w języku francuskim.

11 — Zgodnie z art. 724 kodeksu cywilnego w braku spadkobierców i zapisobierców spadek przypada skarbowi państwa.

C — *Prawo hiszpańskie*

22. Prawo do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży zostało wprowadzone do prawa hiszpańskiego w 1987 r.[12] i zostało dostosowane do przepisów dyrektywy ustawą nr 3/2008[13]. Ustawodawstwo hiszpańskie, w przeciwieństwie do prawa francuskiego, nie wyklucza żadnej kategorii osób z kręgu osób, które mogą być następcami prawnymi autora, a jedynie uściśla, od 1996 r., że uprawnienie podlega przeniesieniu jedynie mortis causa.

II — Stan faktyczny, przebieg postępowania i pytania prejudycjalne

23. W 1983 r. Salvador Dalí ustanowił Fundació Gala-Salvador Dalí[14] (zwaną dalej „fundacją") „celem promowania, krzewienia, rozpowszechniania, sławienia, ochrony i obrony w Hiszpanii oraz w innych państwach artystycznej, kulturalnej i intelektualnej twórczości malarza, jego majątku i praw wszelkiego rodzaju; jego dorobku życiowego, myśli, projektów i idei oraz jego dzieł artystycznych, intelektualnych i kulturalnych; jego pamięci i uniwersalnego uznania dla geniuszu jego wkładu w sztuki piękne, kulturę i współczesną myśl"[15].

24. Dalí zmarł w 1989 r., będąc wdowcem i nie pozostawiwszy dzieci ani zstępnych, lecz w swym testamencie ustanowił państwo hiszpańskie „uniwersalnym i bezwarunkowym spadkobiercą całego jego majątku, praw i dzieł artystycznych, wzywając je żarliwie do zachowania, rozpowszechniania i ochrony jego dzieł artystycznych". Państwo to przyjęło ten spadek, powierzając zadanie administrowania i wykonywania praw z nim związanych ministerstwu kultury, które przekazało je fundacji.

25. W 1997 r. fundacja upoważniła Visual Entidad de Gestión de Artistas Plásticos (zwaną dalej „VEGAP"), hiszpańską organizację zbiorowego zarządzania prawami autorskimi, której jest członkiem, do wyłącznego wykonywania praw dotyczących dorobku

12 — Ley 22/1987 de Propiedad Intelectual z dnia 11 listopada (ustawa o własności intelektualnej), art. 24, zmieniona w drodze Real Decreto Legislativo 1/1996 por el que se apruebe el texto refundido de la Ley de Propiedad Intelectual, regularizando, aclarando y armonizando las disposiciones legales vigentes sobre la materia z dnia 12 kwietnia 1996 r. (dekretem z mocą ustawy w sprawie zatwierdzenia ujednoliconego tekstu ustawy o własności intelektualnej, poprawiającej, wyjaśniającej i harmonizującej przepisy ustawowe obowiązujące w tej dziedzinie).

13 — Ley 3/2008 relativa al derecho de participación en beneficio del autor de una obra de arte original z dnia 23 grudnia 2008 r. (ustawa o prawie autora oryginalnego dzieła do udziału w przychodzie z jego sprzedaży), art. 2 ust. 1 i 6.

14 — Gala to imię, pod którym była generalnie znana jego żona, Elena Dmitrievna Diakonova. Zmarła w 1982 r.

15 — Zobacz http://www.salvador-dali.org/fundacio/es_historia.html.

artystycznego Salvadora Dalí na całym świecie i pobierania z tego tytułu opłat. VEGAP, związana umową o wzajemnej reprezentacji z jej odpowiednikiem we Francji, société des Auteurs dans les Arts Graphiques et Plastiques (ADAGP), zwróciła się do tej organizacji o zarząd prawami dotyczącymi dorobku artystycznego Salvadora Dalí na terytorium Francji, począwszy od dnia 17 października 1997 r.

26. Odtąd ADAGP pobierała i odprowadzała na rzecz VEGAP, występującej w imieniu fundacji, kwoty należne za wykorzystywanie dzieł artysty we Francji, z wyłączeniem wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży, które – przynajmniej początkowo – pobierała w imieniu spadkobierców Salvadora Dalí w linii bocznej i wypłacała na ich rzecz.

27. W dniu 28 grudnia 2005 r. fundacja i VEGAP pozwały ADAGP przed tribunal de grande instance w Paryżu. Twierdzą one, że zgodnie z zarówno francuskimi, jak i hiszpańskimi normami kolizyjnymi, prawem właściwym dla dziedziczenia dóbr ruchomych po Salvadorze Dalí jest prawo hiszpańskie, bowiem w chwili śmierci był on obywatelem Hiszpanii zamieszkałym w Hiszpanii. Fundacja jest zatem jedynym beneficjentem wszystkich praw do dorobku artystycznego Salvadora Dalí, a w szczególności prawa do wynagrodzenia z tytułu publicznej sprzedaży dzieł tego twórcy. Wnosi ona o nakazanie ADAGP zapłaty, za pośrednictwem VEGAP, wszelkich honorariów autorskich pobranych z tytułu sprzedaży dzieł Salvadora Dalí od dnia 17 października 1997 r.

28. Jak wynika z akt sprawy przed sądem krajowym, ADAGP nie wypłaciła żadnych honorariów autorskich od chwili wniesienia pozwu i jest gotowa zapłacić je którejkolwiek stronie lub stronom, które tribunal de grande instance uzna za uprawnione. Podnosi ona, że honoraria autorskie wypłacone już sześciu spadkobiercom w linii bocznej, których uważała ona za uprawnionych zgodnie z prawem francuskim, powinny zostać pokryte, jeśli zajdzie potrzeba, przez tych spadkobierców. Wezwała ona zatem spadkobierców do wzięcia udziału w postępowaniu w charakterze przypozwanych, jednak żaden z nich nie zgłosił przystąpienia do sprawy.

29. Tribunal de grande instance zauważa, że Francja utrzymała zastrzeżenie prawa do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży jedynie na rzecz spadkobierców ustawowych, podczas gdy dyrektywa stanowi, że jest ono wypłacane „prawnym następcom" zmarłego artysty. Zastanawia się on, czy dyrektywa na to zezwala

na zasadach ogólnych bądź na podstawie odstępstw przewidzianych w jej art. 8.

III — Ocena

30. Zwrócił się on zatem do Trybunału z następującymi pytaniami w trybie prejudycjalnym:

„Czy po wejściu w życie dyrektywy z dnia 27 września 2001 r. Francja może utrzymać zastrzeżenie praw do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży wyłącznie na rzecz spadkobierców ustawowych, z wyłączeniem spadkobierców i zapisobierców testamentowych?

Czy przepisy przejściowe przewidziane w art. 8 ust. 2 i 3 dyrektywy z dnia 27 września 2001 r. zezwalają na to, aby Francja utrzymała w mocy takie odstępstwo?".

31. Pisemne uwagi przedstawiły fundacja i VEGAP oraz rządy francuski, włoski i hiszpański, a także Komisja. Na rozprawie fundacja oraz rządy francuski i hiszpański, a także Komisja przedstawiły swoje stanowiska w formie ustnej.

32. Sąd krajowy zmierza w istocie do ustalenia, czy dyrektywę, a w szczególności jej art. 6 ust. 1 oraz art. 8 ust. 2 i 3, należy interpretować w ten sposób, że zezwala ona Francji na utrzymanie prawa do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży zastrzeżonego po śmierci autora dla jego spadkobierców ustawowych, z wyłączeniem spadkobierców i zapisobierców testamentowych.

33. Jednak sądzę, że przed odniesieniem się do tych pytań warto rozważyć pewne kwestie, które mogą mieć wpływ na zastosowanie dyrektywy w okolicznościach sprawy przed sądem krajowym, a nawet – zdaniem rządu hiszpańskiego – na dopuszczalność pytań skierowanych w trybie prejudycjalnym.

34. Zaznaczam, po pierwsze, że postępowanie przed sądem krajowym toczy się między jednostkami i nie uczestniczy w nim Francja jako państwo członkowskie, do którego dyrektywa ta jest adresowana. Po drugie, postępowanie to dotyczy, przynajmniej w części, kwot, które mogły zostać pobrane przed przyjęciem dyrektywy bądź po jej przyjęciu, lecz przed upływem terminu przewidzianego na jej transpozycję. Po trzecie, w sprawie przed

sądem krajowym skarżący nie powołują się na niezgodność między prawem francuskim a dyrektywą, lecz na to, że do określenia osób uprawnionych do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży zastosowanie ma prawo hiszpańskie, a nie francuskie.

przedstawionych Trybunałowi wydaje się wynikać jasno, że w sprawie przed sądem krajowym fundacja i VEGAP nie zamierzają powołać się na dyrektywę przeciwko ADAGP lub spadkobiercom Salvadora Dalí. Wydaje się raczej, że tribunal de grande instance podniósł tę kwestię z urzędu i jedynie w pismach procesowych do Trybunału w przedmiocie podniesionej w ten sposób kwestii fundacja i VEGAP argumentowały, że kwestionowany przepis jest niezgodny z dyrektywą.

A — *„Horyzontalny skutek dyrektywy"*

35. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem dyrektywa nie może samoistnie tworzyć obowiązków po stronie jednostki i nie można powoływać się na nią przeciwko jednostce, a zatem że nawet jasny, precyzyjny i bezwarunkowy przepis dyrektywy mający na celu przyznanie jednostkom praw lub nałożenie na nie obowiązków nie może być zastosowany w ramach sporu zawisłego wyłącznie pomiędzy jednostkami [16]. Jako że postępowanie w sprawie przed sądem krajowym rzeczywiście toczy się między jednostkami, zasada ta zdawałaby się wykluczać możliwość powołania się na niezgodność między prawem francuskim a dyrektywą.

37. W tych okolicznościach sądzę, że wskazane orzecznictwo nie ma zastosowania. Nawet jeżeli Trybunał stwierdził w ogólności, że przepis dyrektywy nie może mieć zastosowania w postępowaniu między jednostkami, to u podstaw tego stwierdzenia leży to, iż jednostka nie może powoływać się na przepisy dyrektywy, aby wywieść względem drugiej jednostki prawo bądź obowiązek. Stwierdzenie to nie ma jednak zastosowania, gdy to sąd krajowy podnosi tę kwestię z urzędu.

36. Jednak z postanowienia odsyłającego i akt postępowania przed sądem krajowym

38. W tym względzie zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału w braku przepisów prawa wspólnotowego (obecnie przepisów prawa Unii Europejskiej) w danym zakresie, do wewnętrznego porządku prawnego każdego państwa członkowskiego

16 — Zobacz ostatnio wyrok z dnia 16 lipca 2009 r. w sprawie C-12/08 Mono Car Styling, Zb.Orz. s. I-6653, pkt 59.

należy ustanowienie zasad proceduralnych dotyczących wnoszenia środków zaskarżenia, mających zapewnić ochronę praw jednostek wynikających z prawa Unii w taki sposób, aby, po pierwsze, zasady te nie były mniej korzystne od zasad dotyczących podobnych środków w prawie krajowym (zasada równoważności), a po drugie, nie czyniły one wykonywania praw przyznanych przez porządek prawny Unii Europejskiej praktycznie niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym (zasada skuteczności). Zatem prawo Unii stoi na przeszkodzie obowiązywaniu przepisu prawa krajowego, który wyłączając możliwość zbadania z urzędu kwestii, czy przepis prawa krajowego jest zgodny z przepisem prawa Unii, narusza obie te zasady. Nie wymaga ono jednak, aby sąd krajowy podnosił tę kwestię z urzędu, jeśli żadna z tych zasad nie wchodzi w grę [17].

39. Prawo Unii nie może zakazać sądowi krajowemu podnoszenia z urzędu kwestii zgodności prawa krajowego z przepisami dyrektywy europejskiej (tak jak to uczynił sąd krajowy w niniejszej sprawie). Przeciwnie, ciążący na sądzie krajowym obowiązek interpretowania prawa krajowego w najszerszym możliwym zakresie w świetle brzmienia i celu danej dyrektywy, tak by osiągnąć zamierzony przez nią rezultat [18], jest pozytywną zachętą do podnoszenia przez nie tych kwestii.

40. W niniejszej sprawie to na podstawie francuskiego prawa krajowego należy określić, czy tribunal de grande instance jest właściwy do wystąpienia z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym w przedmiocie zgodności kwestionowanego przepisu z dyrektywą i zastosowania takiego orzeczenia Trybunału. W tym zakresie, jeśli kwestionowany przepis okazałby się niezgodny z dyrektywą, prawdopodobnie należałoby go pominąć, ponieważ trudno byłoby interpretować jego wyraźne brzmienie w taki sposób, by włączyć do jego zakresu zapisobierców, i ponieważ obowiązek wykładni prawa krajowego zgodnej z prawem Unii nie może być podstawą wykładni prawa krajowego contra legem [19].

41. Nikt nie zasugerował jednak, że tribunal de grande instance nie jest właściwy do wystąpienia z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym lub do podjęcia środków niezbędnych do zastosowania

17 — Ta powszechnie znana linia orzecznicza, którą tu przytaczam, rozpoczęła się od wyroków z dnia 14 grudnia 1995 r.: w sprawie C-312/93 Peterbroeck, Rec. s. I-4599; w sprawach połączonych C-430/93 i C-431/93 Van Schijndel i van Veen, Rec. s. I-4705, i została ostatnio zawarta w wyroku z dnia 7 czerwca 2007 r. w sprawach połączonych od C-222/05 do C-225/05 Van der Weerd i in., Zb.Orz. s. I-4233, pkt 28–42. Zobacz również opinię rzecznika generalnego M. Poiaresa Madura w tej ostatniej sprawie, pkt 13–41.

18 — Zobacz ostatnio ww. w przypisie 16 wyrok w sprawie Mono Car Styling, pkt 60 i nast.

19 — Zobacz ww. w przypisie 16 wyrok w sprawie Mono Car Styling, pkt 61 i przytoczone tam orzecznictwo.

takiego orzeczenia. Będę zatem kontynuowała, zakładając, że jest on właściwy w tym zakresie oraz że może zastosować orzeczenie Trybunału.

B — *Zastosowanie dyrektywy ratione temporis*

42. ADAGP pobierała honoraria autorskie z tytułu odsprzedaży dzieł Salvadora Dalí od dnia 17 października 1997 r. Dyrektywa weszła w życie w dniu 13 października 2001 r., a państwa członkowskie były zobowiązane do wprowadzenia w życie przepisów niezbędnych do jej wykonania przed dniem 1 stycznia 2006 r. (z zastrzeżeniem pewnych możliwych czasowych odstępstw na podstawie art. 8 ust. 2 i 3, odpowiednio, do dnia 1 stycznia 2010 r. lub do dnia 1 stycznia 2012 r.; odstępstwa te są przedmiotem drugiego pytania sądu krajowego).

43. Tak więc wykładnia dyrektywy ma znaczenie dla sprawy w odniesieniu do okresu po dniu 1 stycznia 2006 r. Jednak nie może ona mieć bezpośredniego znaczenia dla sprawy w odniesieniu do okresu przed dniem 13 października 2001 r., czy też nawet do okresu między tymi dwiema datami.

44. O ile w okresie biegu terminu transpozycji dyrektywy państwa członkowskie powinny powstrzymać się od podejmowania wszelkich działań, które mogłyby poważnie utrudnić osiągnięcie zamierzonego przez tę dyrektywę rezultatu , o tyle nie są one zobowiązane dostosować swego ustawodawstwa przed upływem tego terminu. W niniejszej sprawie kwestionowany przepis nie został w żaden sposób znowelizowany w okresie biegu terminu transpozycji.

45. Jeśli chodzi o obowiązek dokonywania zgodnej wykładni, sądy krajowe mają obowiązek dokonywania wykładni prawa krajowego (tak dalece, jak to możliwe) w sposób zgodny z dyrektywą dopiero od chwili upływu terminu transpozycji dyrektywy [20]. Począwszy od daty wejścia w życie dyrektywy, sądy państw członkowskich zobowiązane są (również tak dalece, jak to możliwe) do powstrzymania się od dokonywania wykładni prawa wewnętrznego w sposób, który poważnie zagrażałby – po upływie terminu jej transpozycji – osiągnięciu przyświecającego jej celu [21].

46. Jak już jednak wskazałam, trudno byłoby interpretować jasne brzmienie kwestionowanego

20 — Zobacz wyroki: z dnia 18 grudnia 1997 r. w sprawie C-129/96 Inter-Environnement Wallonie, Rec. s. I-7411, zwłaszcza pkt 43–45; a także z dnia 4 lipca 2006 r. w sprawie C-212/04 Adeneler i in., Zb.Orz. s. I-6057, pkt 114, 115.

21 — Zobacz ww. w przypisie 20 wyrok w sprawie Adeneler, pkt 123; a także wyrok Trybunału z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawach połączonych C-261/07 i C-299/07 VTB-VAB i Galatea, Zb.Orz. s. I-2949, pkt 39.

przepisu w inny sposób. Gdyby tak miało być, to zastrzeżenie „tak dalece, jak jest to możliwe" wynikające z orzecznictwa Trybunału wykluczałoby w niniejszej sprawie jakikolwiek obowiązek zgodnej wykładni. Zatem w przypadku niezgodności między kwestionowanym przepisem a dyrektywą, jedynym możliwym rozwiązaniem byłoby pominięcie tego przepisu [22], niemniej obowiązek postąpienia w ten sposób mógłby powstać jedynie w odniesieniu do okresu po upływie terminu transpozycji. Gdyby należało pominąć kwestionowany przepis w odniesieniu do tego okresu, powstałaby dalsza kwestia, czy możliwe byłoby jego stosowanie w odniesieniu do wcześniejszych okresów. Rozstrzygnięcie tej kwestii zależałoby jednak wyłącznie od prawa francuskiego, a nie od prawa Unii.

C — *Prawo właściwe*

47. Zgodnie z głównym argumentem fundacji i VEGAP, zarówno w sprawie przed sądem krajowym, jak i w postępowaniu przed Trybunałem, oraz rządu hiszpańskiego w postępowaniu przed Trybunałem, to do prawa hiszpańskiego, a nie francuskiego, należy określenie kręgu „następców prawnych" Salvadora Dalí, bowiem to prawo hiszpańskie jest właściwe dla dziedziczenia dóbr ruchomych po tym artyście. W konsekwencji twierdzą oni, że kwestia zgodności kwestionowanego przepisu z dyrektywą nie powstaje. Rząd hiszpański dodaje, że pytania są w związku z tym niedopuszczalne, jako że nie są niezbędne dla rozstrzygnięcia sporu zawisłego przed sądem krajowym.

48. O ile prawdą jest, że Trybunał może odmówić udzielenia odpowiedzi na pytanie prejudycjalne przedstawione przez sąd krajowy, gdy żądana wykładnia prawa Unii w sposób oczywisty nie ma żadnego związku ze stanem faktycznym lub przedmiotem sporu zawisłego przed tym sądem krajowym [23], o tyle nie sądzę, by możliwe było dojście do takiego wniosku w niniejszej sprawie. Wymagałoby to od Trybunału dokonania ustaleń dotyczących prawa krajowego – określenie prawa właściwego dla dziedziczenia majątku po zmarłym nie podlega jeszcze w żadnej mierze regulacji prawa Unii [24] – co byłoby krokiem wykraczającym poza jego właściwość.

22 — Zobacz ostatnio wyrok z dnia 27 października 2009 r. w sprawie C-115/08 ČEZ, Zb.Orz. s. I-10265, pkt 140.

23 — Zobacz ostatnio wyrok z dnia 1 października 2009 r. w sprawie C-505/07 Compañía Española de Comercialización de Aceite, Zb.Orz. s. I-8963, pkt 26.

24 — Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego przygotowała konwencję o prawie właściwym dla dziedziczenia, podpisaną w dniu 1 sierpnia 1989 r., lecz spośród państw członkowskich Unii Europejskiej została ona podpisana jedynie przez Luksemburg i Niderlandy, a ratyfikowana jedynie przez Niderlandy. Na miesiąc przed rozprawą w niniejszej sprawie Komisja opublikowała wniosek w sprawie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych i dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie utworzenia europejskiego certyfikatu spadkowego (COM/2009/0154 wersja ostateczna – z dnia 14 października 2009 r.), jednak projekt ten, nie trzeba wyjaśniać, daleki jest od stania się prawem. Artykuły 3 i nast. konwencji haskiej oraz art. 16 i nast. projektu Komisji, gdyby miały zastosowanie, skutkowałyby tym, że do spadku po Salvadorze Dalí miałoby zastosowanie prawo hiszpańskie.

49. Natomiast w sytuacji takiej jak ta w sprawie przed sądem krajowym wydaje mi się, że sąd krajowy potrzebuje ustalić przede wszystkim, czy określenie osób uprawnionych do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży po śmierci artysty ma podlegać regulacji prawa, zgodnie z którym pobierane jest honorarium autorskie, czy też prawa właściwego dla dziedziczenia majątku po artyście. Jedynie w tym ostatnim przypadku będzie on musiał orzec, jakie prawo jest właściwe dla tego dziedziczenia, która to kwestia nie należy do właściwości Trybunału. Trybunał może natomiast stwierdzić, czy dyrektywa zawiera jakieś wskazówki co do rozstrzygnięcia pierwszej z tych kwestii.

50. Pojęcie następców prawnych autora nie zostało w ogóle zdefiniowane w dyrektywie. W sposób dorozumiany, ale wyraźny, motyw 27 dyrektywy pozostawia jego zdefiniowanie prawu krajowemu i odwołuje się w szczególności do prawa spadkowego państw członkowskich. Było to również, jak wynika jasno z przebiegu procesu legislacyjnego, intencją zarówno Komisji, jak i Rady, w trakcie tego procesu [25]. I chociaż Parlament rzeczywiście zaproponował poprawki do projektu, to był on przekonany, że zasada pomocniczości wymaga, aby tożsamość osób uprawnionych po śmierci autora była ustalana na podstawie prawa krajowego i aby nie ingerować w prawo spadkowe [26]. Dodałabym tutaj, że gdyby faktycznie istniał zamiar zharmonizowania norm kolizyjnych w dziedzinie dziedziczenia, to podstawą dyrektywy nie mógłby być li tylko, jak to ma miejsce obecnie, art. 95 WE [27], lecz musiałaby się ona odwoływać do art. 61 WE i 67 WE, podobnie jak to czyniła propozycja przytoczona w przypisie 24 [28].

51. Zatem w przypadku sporu dotyczącego określenia osoby uprawnionej lub osób uprawnionych do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży po śmierci autora dzieła rozpoznawanego przez sąd w państwie członkowskim, w którym pobrana została odpowiadająca mu opłata, sąd ten musi zastosować przepisy, które zgodnie z jego prawem krajowym regulują tę kwestię. Wobec braku bardziej precyzyjnego uregulowania oznacza to przepisy materialne prawa krajowego, które zostaną wskazane jako prawo właściwe dla dziedziczenia w wyniku zastosowania jego norm kolizyjnych.

52. Jednak z faktu, że dyrektywa ma w jasny sposób nie ingerować w prawo krajowe i nie łączy określenia osób uprawnionych

25 — Zobacz w szczególności uzasadnienie Rady z dnia 5 czerwca 2000 r. do wspólnego stanowiska z dnia 22 maja 2000 r. (7484/00 ADD 1), pkt 23, oraz opinię Komisji z dnia 24 stycznia 2001 r. dotyczącą poprawek Parlamentu Europejskiego do wspólnego stanowiska Rady [COM(2001) 47 wersja ostateczna], pkt 3.1.2 lit. b).

26 — Zobacz sprawozdanie Parlamentu z pierwszego czytania z dnia 3 lutego 1997 r. (dokument A4-0030/97), uzasadnienie, pkt IV, ppkt A ust. 2 oraz jego sprawozdanie z drugiego czytania z dnia 29 listopada 2000 r. (dokument A5-0370/2000), uzasadnienie, rozdział III, pkt 8.

27 — Zobacz obecnie art. 114 TFUE.

28 — Zobacz obecnie art. 67 TFUE.

po śmierci artysty wyłącznie z prawem właściwym dla dziedziczenia majątku po nim, wynika moim zdaniem, że nic nie wskazuje na to, aby państwo członkowskie nie mogło przyjąć bardziej szczegółowego uregulowania w postaci przepisu prawa materialnego, który stanowiłby odstępstwo od całości lub części norm kolizyjnych, które w innym razie wskazywałyby prawo właściwe.

D — *Pytanie pierwsze*

53. Co więcej, wniosek ten wydaje się być najbardziej spójny z art. 14 ter konwencji berneńskiej, zgodnie z którym prawo do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży przysługuje po śmierci autora „osob[om] lub instytucj[om] określon[ym] przez ustawodawstwo wewnętrzne", gdyż sformułowanie to wydaje się być szersze niż odniesienie do prawa spadkowego, jakkolwiek nie zostałoby ono wskazane.

54. Zatem do tribunal de grande instance należy określenie, czy kwestionowany przepis stanowi takie odstępstwo, a jeśli nie, to które prawo spadkowe wskazują obowiązujące normy kolizyjne.

55. Zakładając, że w wyniku takiej analizy stwierdzone zostanie, iż kwestionowany przepis ma zastosowanie w sprawie przed sądem krajowym, należy zbadać kwestię jego zgodności z dyrektywą.

56. Czy dyrektywa zezwala państwu członkowskiemu na ograniczenie w jego ustawodawstwie krajowym kategorii „następców prawnych" artysty, tak jak to czyni kwestionowany przepis?

57. Wydaje mi się, że z powodów analogicznych do tych, które rozważałam powyżej w związku ze swobodą uznania przysługującą państwom członkowskim przy określaniu prawa właściwego, odpowiedź musi być twierdząca.

58. Dyrektywa nie definiuje „następców prawnych" artysty. Pozostawia ona tę definicję prawu krajowemu i w sposób domyślny, bardziej szczegółowo (choć niekoniecznie

wyłącznie), krajowemu prawu spadkowemu. Różnice między krajowymi systemami prawa, które nie naruszają funkcjonowania rynku wewnętrznego mogą pozostać niezmienione [29]. Nie istnieje zatem jednolita kategoria „następców prawnych" i państwa członkowskie mogą przyjąć lub utrzymać dowolną definicję, która nie ma wyżej wskazanych skutków.

59. Jak wynika z motywu 9 dyrektywy, główną troską prawodawcy było to [30], aby uniknąć sytuacji, w której sprzedaż dzieł sztuki skoncentrowałaby się w państwach członkowskich, w których prawo do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży nie ma zastosowania bądź nie jest tak dolegliwe, ze szkodą dla domów aukcyjnych lub innych handlarzy w państwach członkowskich, które pragną umożliwić artystom (i ich spadkobiercom z jakiegokolwiek kręgu) udział w zyskach uzyskanych na skutek wzrostu wartości dzieł sztuki.

60. Sytuacja taka miała miejsce przed przyjęciem dyrektywy i była spowodowana niechęcią sprzedawców do rezygnacji z części ceny uzyskanej za dzieło sztuki. Zgodziłabym się tu z Komisją, która twierdzi, że po przyjęciu dyrektywy prawdopodobieństwo, iż sprzedawcy będą skłonni wybierać państwo członkowskie, w którym dokonają sprzedaży w zależności od tożsamości osób, które będą uprawnione do honorariów autorskich – czynnik, który nie ma wpływu na kwotę podlegającą zapłacie i który a wręcz może nie być znany sprzedawcy – jest znikome i nie może mieć wpływu na funkcjonowanie rynku wewnętrznego. W tym zakresie nie przekonuje mnie, a wręcz zdumiewa, sugestia rządu hiszpańskiego zgłoszona podczas rozprawy, że sprzedawcy mogliby być skłonni poszukiwać państw członkowskich, w których nie byłoby *żadnych* „następców prawnych" artysty. Nawet gdyby dany krajowy system prawny nie zawierał innego przepisu szczególnego, wydaje mi się, że majątek po zmarłym artyście zawsze komuś przypadnie, nawet jeśliby to miało być państwo, jako ultimus haeres.

61. Analogicznie odrzuciłabym argument podniesiony przez fundację, VEGAP i rząd hiszpański, zgodnie z którym pojęcie następców prawnych po śmierci artysty powinno obejmować wszystkich następców prawnych według prawa właściwego dla dziedziczenia i nie może być dzielone na odrębne kategorie

29 — Motyw 13.

30 — Zobacz pkt 8 powyżej.

osób, z których niektóre będą uprawnione do tego wynagrodzenia, a inne nie.

62. Jeśli kwestionowany przepis stanowi odstępstwo od norm kolizyjnych przewidzianych dla dziedziczenia, nie ma powodu, dla którego nie mógłby on wyłączyć niektórych osób, które mogłyby być następcami prawnymi według prawa spadkowego. W każdym razie takie wyłączenie nie może oddziaływać negatywnie na funkcjonowanie jednolitego rynku.

63. Nie ma również żadnego powodu, by przyjąć odmienne podejście, w przypadku gdyby kwestionowany przepis sam w sobie stanowił przepis materialny prawa spadkowego. Swoboda dysponowania majątkiem na wypadek śmierci może się różnić w zależności od systemu prawa i różne zasady lub mechanizmy mogą ograniczać możliwość ustanawiania spadko- lub zapisobierców, na przykład spoza kręgu spadkobierców ustawowych, zstępnych bądź pozostałego przy życiu małżonka. Rozróżnienie dokonane w kwestionowanym przepisie mieści się moim zdaniem w tym zakresie, a zatem wśród uprawnionych wyborów krajowego prawa spadkowego, do których dyrektywa odwołuje się celem określenia osób uprawnionych do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży następującej po śmierci artysty.

64. Podczas rozprawy miała miejsce dyskusja dotycząca kwestii, czy mimo iż dyrektywa pozostawia zdefiniowanie „następców prawnych" prawu krajowemu, na państwach członkowskich nie ciąży w zakresie opracowania tej definicji jakiś obowiązek wzajemnego poszanowania praw spadkowych w duchu lojalnej współpracy czy w wyniku „grzeczności państw członkowskich". Obawiam się jednak, że podejście takie mogłoby niebezpiecznie zbliżyć się do „harmonizacji kuchennymi drzwiami" prawa spadkowego lub norm kolizyjnych, która wykracza poza zakres dyrektywy i to zarówno z punktu widzenia jej podstawy prawnej, jak i wyraźnego zamiaru prawodawcy.

65. Z obu tych elementów wynika jasno, że rola dyrektywy ogranicza się do usunięcia zakłóceń w konkurencyjnym środowisku na rynku wewnętrznym. Wzajemne uznawanie, w tym przypadku przez państwo członkowskie, w którym pobierane są opłaty, definicji „następców prawnych" zmarłego artysty obowiązującej w państwie członkowskim, którego prawo spadkowe jest właściwe dla dziedziczenia majątku tego artysty, jest chwalebną ideą. Nie uważam jednak, że mieści się ona w zakresie tej konkretnej dyrektywy. Skuteczne zapewnienie wynagrodzenia

z tytułu odsprzedaży w całej Unii jest centralnym celem tej dyrektywy. Zagwarantowanie, by przypadało ono konkretnie następcom prawnym określonym zgodnie z danym prawem spadkowym, nim nie jest.

66. Wybór ucieleśniony w kwestionowanym przepisie ma charakter polityczny i jako taki zawsze może być kwestionowany [31]. Jest to jednak moim zdaniem wybór, który mieści się w pełni w zakresie swobodnego uznania, jakim dysponują państwa członkowskie, i jest on tego rodzaju, że nie będzie prawdopodobnie naruszać funkcjonowania rynku wewnętrznego. A zatem dyrektywa nie stoi mu zatem na przeszkodzie.

E — *Pytanie drugie*

67. Jeśli Trybunał zgodzi się z zaproponowaną przeze mnie odpowiedzią na pytanie pierwsze, pytanie drugie – czy kwestionowany przepis można utrzymać na podstawie opcjonalnych i przejściowych odstępstw przewidzianych w art. 8 ust. 2 i 3 dyrektywy – nie będzie wymagało odpowiedzi. Gdyby jednak odpowiedź na to pytanie okazałaby się niezbędna, może być ona bardzo krótka.

68. Odstępstwa z art. 8 w związku z art. 13 dyrektywy zostały przewidziane wyraźnie dla państw członkowskich, w których nie istniało prawo do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży w dniu 13 października 2001 r.

69. W dacie tej Francja stosowała prawo do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży, a zatem nie może skorzystać z tych odstępstw.

70. W każdym razie odstępstwa te zezwalają państwom członkowskim jedynie na *niestosowanie* prawa do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży do następców prawnych autora; nie dotyczą one kwestii stosowania go jedynie do zawężonej ich grupy.

31 — Można by się na przykład zastanawiać, dlaczego taka zasada miałaby się stosować jedynie do prawa do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży, a nie powiedzmy do praw autorskich obejmujących dzieła literackie (odpowiedź jest może związana z faktem, że to prawo do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży, odmiennie niż majątkowe prawa autorskie, jest nieprzenoszalne i niezbywalne). Dyskusja mogłaby być szczególnie ożywiona w niniejszej sprawie, gdyby spadkobiercy Salvadora Dalí w szóstym stopniu lub bliżsi nie przeżyli go, z tym skutkiem, że wynagrodzenie z tytułu odsprzedaży byłoby pobierane przez francuski skarb państwa, chociaż Dalí wyraźnie sobie życzył, aby przypadało ono państwu hiszpańskiemu.

IV — Wnioski

71. W świetle powyższych rozważań proponuję, aby Trybunał udzielił na pytania skierowane przez tribunal de grande instance, Paris, następującej odpowiedzi:

Dyrektywa 2001/84/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 września 2001 r. w sprawie prawa autora do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży oryginalnego egzemplarza dzieła sztuki nie stoi na przeszkodzie istnieniu przepisu krajowego, zgodnie z którym po śmierci autora prawo do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży oryginalnego egzemplarza dzieła sztuki przechodzi jedynie na jego spadkobierców ustawowych, z wyłączeniem spadkobierców i zapisobierców testamentowych.